

Nr 13

**Regeringens proposition med förslag till ändring i sjömanslagen
(1973: 282);**

beslutad den 16 oktober 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

BENGT NORLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att dispens skall kunna medges från nuvarande regel att en kvinna måste ha fyllt 18 år för att få sysselsättas i fartygsarbete. Enligt förslaget skall kvinna som uppfyller motsvarande krav för manlig arbetstagare — efter prövning i varje särskilt fall — få användas i fartygsarbete, om hon har påbörjat eller genomgått yrkesutbildning för sådant arbete.

Förslag till

Lag om ändring i sjömanslagen (1973: 282)

Härigenom föreskrives att 45 § sjömanslagen (1973: 282) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Manlig arbetstagare får ej användas i fartygsarbete före det kalenderår under vilket han fyller 16 år eller innan han fullgjort sin skolplikt. Kvinnlig arbetstagare får ej användas i fartygsarbete, om hon är under 18 år.

Föreslagen lydelse

45 §

Arbetstagare får ej sysselsättas i fartygsarbete före det kalenderår under vilket han fyller 16 år och ej heller innan han har fullgjort sin skolplikt. För att kvinnlig arbetstagare som är under 18 år skall få sysselsättas i fartygsarbete kräves att sjöfartsverket har lämnat sitt medgivande. Sådant medgivande får lämnas endast om hon har påbörjat eller genomgått yrkesutbildning för fartygsarbete.

Den som är under 18 år får användas i fartygsarbete som eldare endast om sjöfartsverket medger det.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

Utdrag

KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET PROTOKOLL

vid regeringssammanträde
1975-09-16

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Norling

Proposition med förslag till ändring i sjömanslagen (1973: 282)**1 Inledning**

Enligt sjömanslagen (1973: 282, ändrad senast 1975: 739) får en pojke användas i fartygsarbete fr. o. m. det år han fyller 16 år om han då har fullgjort sin skolplikt. En flicka däremot måste ha fyllt 18 år för att få sysselsättas i sådant arbete.

Sveriges redareförening har i skrivelse den 23 maj 1975 hemställt att sjöfartsverket får medge att flicka som genomgår eller har genomgått yrkesutbildning för befattning ombord på fartyg får användas i fartygsarbete trots att hon inte har uppnått 18 års ålder. Föreningen har vidare hemställt att frågan om 18-årsregelns generella berättigande för kvinnlig sjöpersonal utreds.

Efter remiss har yttranden över Sveriges redareförenings skrivelse avgetts av socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, ILO-kommittén, sjöfartsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, fartygsmiljöutredningen (K 1973: 04), Redareföreningen för mindre fartyg, Sveriges fartygsbefälsförening, Svenska maskinbefälsförbundet och Svenska sjöfolksförbundet. Skolöverstyrelsen har överlämnat yttrande från Utredningen Sjöpersonalens utbildning (UTSJÖ).

2 Nuvarande ordning

Reglerna om minimiålder för fartygsarbete finns i 45 § sjömanslagen. Begreppet fartygsarbete definieras i 3 § i lagen som sådant arbete för fartygets räkning som utförs ombord på fartyget eller på annat ställe av arbetstagare som följer med fartyget. Enligt 45 § första stycket får manlig arbetstagare inte användas i fartygsarbete före det kalenderår under vilket han fyller 16 år eller innan han har fullgjort sin skolplikt. Kvinnlig arbetstagare däremot får inte användas i fartygsarbete, om hon är under 18 år. Andra stycket innehåller en åldersregel för den som

skall användas i fartygsarbete som eldare. Någon möjlighet att medge dispens från reglerna i 45 § första stycket finns inte.

Arbeterskyddslagen (1949: 1, ändrad senast 1974: 379) äger med några få särskilt angivna inskränkningar tillämpning på varje verksamhet, vari arbetstagare används till arbete för arbetsgivares räkning. I 3 § föreskrivs att från lagens tillämpning undantas arbete, som är att hänföra till skeppstjänst. Med skeppstjänst förstås arbete som utförs av varje ombordanställd. För dessa arbetstagarkategorier gäller när det rör frågor om arbetarskydd i stället lagen (1965: 719) om säkerheten på fartyg (ändrad senast 1975: 722). Denna lag innehåller emellertid inga bestämmelser om minimiålder.

I 4 kap. arbetarskyddslagen finns särskilda bestämmelser om minderårigs användande i arbete. Bland dessa regler kan nämnas följande. Med minderårig förstås den som inte har fyllt 18 år. Minderårig får inte användas till arbete med mindre han har fyllt eller under kalenderåret fyller 14 år och — där det inte är fråga om arbete under ferietid — har fullgjort sin skolplikt eller har erhållit behörigt tillstånd att avsluta sin skolgång. Minderårig som inte har fyllt eller under kalenderåret fyller 15 år får inte användas till hantverks- eller industriellt arbete, byggnadsarbete, arbete i gruva, stenbrott eller grustag eller på annat dylikt arbetsställe, skogsavverknings- eller kolningsarbete eller arbete med transporter av personer eller gods eller arbete i hotell-, restaurang- eller kafé-rörelse. Till arbete som bedrivs under jord i gruva, i stenbrott eller på annan med gruva eller stenbrott jämförlig arbetsplats får minderårig inte användas. Vidare upptas bestämmelser om arbetsbok, läkarundersökning och nattvila.

I 5 kap. arbetarskyddslagen ges särskilda bestämmelser om kvinnors användande i arbete. Dessa regler tar sikte på kvinnliga arbetstagare över huvud taget och är inte avpassade för särskilda åldersgrupper. Lagen föreskriver att kvinna inte får sysselsättas i arbete under jord, i gruva eller stenbrott. Förbudet gäller dock inte överordnade arbetstagare, som inte utför kroppsarbete. Dispens från förbudet kan ges av arbetarskyddsstyrelsen.

Kvinnliga arbetstagare får vidare inte sysselsättas i arbete som avser målning med blyfärg enligt kungörelsen (1949: 210, ändrad senast 1974: 973) om förbud att använda arbetstagare till målningsarbete med blyfärg.

I 9 kap. lagen (1965: 719) om säkerheten på fartyg finns regler om arbetsförhållandena ombord. I 3 § föreskrivs att arbetsledningen skall iaktta allt som med hänsyn till arbetets natur och de förhållanden under vilka arbetet bedrivs samt ombordanställds ålder, yrkesvana och övriga förutsättningar för arbetet skäligen kan fordras för att förebygga att ombordanställd ådrar sig ohälsa i följd av arbetet eller drabbas av olycksfall däri eller för att på annat sätt trygga sjösäkerheten. Det ålig-

ger befälhavaren särskilt att tillse, att minderårigs användande i arbete på fartyg inte medför fara för olycksfall eller för överansträngning eller annan menlig inverkan på den minderåriges hälsa eller kroppsutveckling. Kan minderårigs användande till visst slag av arbete medföra synnerlig fara i något av dessa avseenden får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer föreskriva särskilda villkor för minderårigs användande till sådant arbete eller förordna att minderårig inte får användas därtill. Efter regeringens bemyndigande har sjöfartsverket utfärdat föreskrifter (1973: A 13) om förbud att använda minderårig till vissa arbeten på fartyg. Dessa bestämmelser gäller endast den som är under 18 år varför de alltså inte omfattar kvinnliga arbetstagare.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) har genom åren antagit flera konventioner och rekommendationer om minimiålder, bl. a. år 1920 konventionen (nr 7) om minimiålder för arbete till sjöss, år 1921 konventionen (nr 15) om minimiålder för eldare och kollämpare samt år 1936 konventionen (nr 58) om minimiålder för arbete till sjöss (revision av konventionen nr 7). Konventionerna har ratificerats av Sverige och två av dem (nr 15 och nr 58) är alltså i kraft för Sveriges del. Den minimiålder som fastställs i konventionen nr 15 är 18 år med vissa möjligheter till undantag. Konventionen nr 58 fastställer minimiåldern för arbete till sjöss till 15 år. Ingen skillnad görs mellan flickor och pojkar.

I och med att ILO år 1973 antog en ny konvention (nr 138) om minimiålder för tillträde till arbete har ett antal tidigare konventioner i ämnet reviderats, däribland de båda av Sverige ratificerade konventionerna nr 15 och 58. Konventionen nr 138 förelades riksdagen år 1973 (prop. 1974: 6, rskr 1974: 79) men frågan om ratifikation har lämnats öppen i avvaktan på resultatet av arbetsmiljöutredningens (S 1970: 35) och, såvitt gäller minimiålder för arbete till sjöss, fartygsmiljöutredningens (K 1973: 04) överväganden. Minimialdern får enligt konventionen nr 138 inte vara lägre än åldern för avslutande av obligatorisk skolgång och i intet fall lägre än 15 år. Inte heller denna konvention gör någon skillnad mellan flickor och pojkar.

3 Minimialdersbestämmelser i andra länder

I Danmark får man under 16 år och kvinna under 18 år inte användas till fartygsarbete, medan motsvarande åldersgränser i Finland är 15 år och 20 år. Dispensmöjlighet från åldersföreskrifterna för kvinnor finns inte i dessa länder. I Norge gäller f. n. att man som inte har fyllt 15 år — i utrikesfart 16 år — och kvinna under 20 år inte får användas till fartygsarbete. För kvinnor över 18 år kan dispens ges när särskilda förhållanden föreligger. Enligt en ny sjömanslag som träder i kraft den 1 december 1975 sänks gränsen för kvinnor till 18 år. Någon möjlighet att dispensera från denna gräns finns inte.

I Belgien är minimiåldern för fartygsarbete 15 år för både kvinnor och män. I Frankrike är motsvarande gräns 16 år för både kvinnor och män. I Storbritannien finns inte några särskilda regler för fartygsarbete men den allmänna regeln om minimiålder föreskriver 16 år. Bestämmelserna gör inte någon skillnad på man eller kvinna men i praktiken godtas minderåriga kvinnor endast i vissa yrken, t. ex. restaurangarbete och sjukvård. I Förbundsrepubliken Tyskland är minimiåldern 15 år för däckspersonal och 18 år för maskinpersonal. Reglerna är lika för kvinnor och män.

4 Sveriges redareförenings skrivelse

I sin inledningsvis omnämnda skrivelse framhåller Sveriges redareförening att senare års strukturomvandling inom sjöfartsnäringsen har resulterat i en låg medelålder på den svenska handelsflottans fartyg. Boende- och arbetsmiljön har kraftigt förbättrats. Tunga arbetsuppgifter har i stor utsträckning mekaniserats och personalen bor i princip i enmanshytter med tillhörande sanitära utrymmen. Sedan den nya grundläggande sjöpersonalutbildningen, fartygsteknisk kurs, introducerades hösten 1972 har intresset för utbildning till sjömansyrket ökat kraftigt. Utbildningen är tvåårig, vilket innebär att eleverna i stor utsträckning försöker skaffa sig sjöpraktik under det mellanliggande sommarlovet. Eftersom fartygsteknisk kurs bygger på grundskolan är ungdomarna i princip 16 år när de börjar sin yrkesutbildning och de är således inte mer än 17 år när det mellanliggande sommarlovet infaller. Detta innebär att pojkarna kan söka praktikantplatser till sjöss, vilket inte är möjligt för flickorna.

Redareföreningen framhåller vidare att det är förståeligt att den kvinnliga blivande sjöpersonalen upplever de uteblivna praktikmöjligheterna som en orättvisa särskilt som de därigenom kommer efter i lönehänsende när de börjar arbeta efter avslutad utbildning.

Redareföreningens skrivelse mynnar, som inledningsvis har nämnts, ut i en hemställan om att det skall öppnas möjlighet för sjöfartsverket att ge dispens från 18-årsregeln för flickor som genomgår eller har genomgått utbildning för fartygsarbete. Föreningen hemställer vidare att hela frågan om en högre åldersgräns för flickor utreds.

5 Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser tillstyrker eller godtar i allt väsentligt Sveriges redareförenings förslag att öppna en möjlighet att dispensera från 18-årsregeln. Det erinras om att arbetsmiljöutredningen har att pröva bl. a. i vilken utsträckning särbestämmelser för kvinnlig arbetskraft behövs i fortsättningen för att tillgodose arbetarskyddets intressen. En

allmän strävan bör vara att så enhetliga regler som möjligt kommer att gälla ombord på fartyg och i land. Vidare framhålls att det föreslagna kravet på yrkesutbildning bör omfatta inte bara sådan utbildning som är inriktad på sjömansyrkena utan också utbildning som kan användas såväl i land som till sjöss. Det finns på fartyg yrken för vilka inte någon särskild sjöyrkesutbildning existerar eller för vilka utbildning, likvärdig med sjöyrkesutbildningen, sker vid andra gymnasieskolor, t. ex. inom maskinavdelningen och ekonomiavdelningen.

UTSJÖ framhåller att det finns skäl att förordna en viss restriktivitet vad gäller utnyttjande av ungdom till sjöss. I princip gäller detta båda könen men otvivelaktigt kan problemen bli särskilt besvärande för unga kvinnor. Detta gäller inte i första hand miljön på det svenska fartyget. Svensk sjöfart bedrivs emellertid huvudsakligen utomlands och då i många fall på länder där en annan kvinnosyn gäller. Rekreationsmöjligheterna i land torde t. ex. i många fall vara särskilt begränsade för unga kvinnor. I viss mån kan också den personliga säkerheten vara ett speciellt problem för unga kvinnor i vissa hamnstäder.

Fartygsmiljöutredningen framhåller vikten av att sjöfartsverket får möjlighet att pröva varje dispensärende. De medicinska hänsyn som kan vara motiverade får sjöfartsverket därvid tillfälle att pröva. Verket kan om det finner skäl därtill begränsa tillstånden till visst eller vissa slag av arbeten ombord eller till viss fart.

Sveriges redareförenings hemställan att frågan om 18-årsregelns generella berättigande för kvinnlig sjöpersonal utreds särskilt har tillstyrkts av samtliga remissinstanser. *Sjöfartsverket* och *fartygsmiljöutredningen* framhåller emellertid lämpligheten av att en sådan utredning bör anstå till dess erfarenhet har vunnits av ett dispenssystem.

6 Föredraganden

Sjömanslagen (1973: 282) reglerar minimiåldern för den som skall användas i fartygsarbete. F. n. gäller olika krav för manlig och kvinnlig arbetstagare. Pojke får inte användas i fartygsarbete före det kalenderår under vilket han fyller 16 år eller innan han har fullgjort sin skolplikt medan minimiåldern för kvinnlig arbetstagare är 18 år. Möjlighet till dispens från dessa regler finns inte.

Arbetskyddslagen (1949: 1) reglerar motsvarande förhållanden när det gäller landanställning. Här gäller olika minimiåldersregler för minderåriga beroende på arbetets art. Skillnad görs dock inte mellan manlig och kvinnlig minderårig arbetstagare. I fråga om vissa arbeten, t. ex. arbete under jord och målningsarbete med blyfärg, gäller förbud att använda kvinnlig arbetstagare över huvud taget.

Särskilda regler om vad arbetsgivare, arbetsledare m. fl. har att iaktta när minderårig arbetstagare används i fartygsarbete finns i lagen

(1965: 719) om säkerheten på fartyg och med stöd av lagen utfärdade tillämpningsföreskrifter.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) har antagit flera konventioner och rekommendationer om minimiålder för arbete till sjöss. Sverige har ratificerat tidigare konventioner men inte den senaste av år 1973 (nr 138) i avvaktan på resultatet av det utredningsarbete som bedrivs i denna fråga av arbetsmiljöutredningen i fråga om landanställda och fartygsmiljöutredningen när det gäller ombordanställda. Senast ratificerade konvention (nr 58) fastställer minimiåldern för arbete till sjöss till 15 år. Ingen skillnad görs mellan pojkar och flickor. I konventionen nr 138 görs endast den ändringen i förhållande till tidigare konvention att minimiåldern inte får vara lägre än åldern för avslutande av obligatorisk skolgång och i intet fall lägre än 15 år.

I andra länder är minimiålderskraven för arbete till sjöss mycket varierande. Här kan nämnas att Danmark, Finland och Norge har olika krav för pojkar och flickor. Minimialdersgränsen för flickor är 18, 20 resp. 20 år. I den nya norska sjömanslagen som träder i kraft den 1 december i år, sänks minimiåldern för kvinnor i fartygsarbete till 18 år.

Grundläggande sjömansutbildning har tidigare förekommit endast i form av kortare kurser om högst cirka en termin. På förslag av Utredningen Sjöpersonalens utbildning (UTSJÖ) har skolöverstyrelsen sedan några år tillbaka försöksvis inrättat en gymnasial kurs för utbildning av sjömän i manskapsklass, s. k. fartygsteknisk kurs. Kursen är tvåårig och eleverna förutsätts som regel börja omedelbart efter genomgången grundskola. Avsikten är enligt skolmyndigheterna att denna utbildning successivt skall ersätta alla andra nuvarande grundutbildningsvägar för däck- och maskinmanskap. Vidare förekommer ett antal kurser för utbildning av befattningshavare inom ekonomiavdelningen på fartyg, t. ex. kockar och ekonomiföreståndare, och av radiotelegrafister.

Sveriges redareförening har hemställt om en sådan ändring av sjömanslagen att det blir möjligt för sjöfartsverket att dispensera från det ålderskrav som gäller flickor. Vid remissbehandlingen har samtliga remissinstanser tillstyrkt eller godtagit förslaget.

Jag vill till en början erinra om att fartygsmiljöutredningen enligt sina direktiv skall pröva om särbestämmelser för kvinnliga arbetstagare är motiverade från arbetarskyddssynpunkt. Samma fråga när det gäller landanställda utreds f. n. av arbetsmiljöutredningen.

I avbidan på att frågan får en mera generell lösning finns det enligt min mening skäl att överväga införandet av en dispensmöjlighet. För flertalet befattningar på fartyg krävs för behörighet viss sjöpraktik. Med hänsyn till att sjömansarbetet och förhållandena över huvud taget till sjöss från flera synpunkter är speciella är det viktigt att blivande sjöpersonal får miljöpraktik så fort som möjligt. Detta gäller inte minst de elever som har ambitionen att skaffa sig en god yrkesutbildning genom att

gå igenom den fartygstekniska kursen om två läsår. Eftersom avsikten är att kursen som regel skall påbörjas omedelbart efter grundskolans avslutande är eleverna i de flesta fall under 18 år. En lämplig möjlighet att få den miljöpraktik på fartyg som är önskvärd är att använda sommaruppehållet mellan första och andra årskursen till sjötjänstgöring. För dem som är under 18 år står denna möjlighet f. n. öppen bara för pojkar.

I anslutning till vad jag nu har anfört om den fartygstekniska kursen vill jag erinra om att utbildning för yrken som finns ombord på fartygen — främst inom maskin- och ekonomiavdelningarna — också sker i gymnasieskolan i övrigt. Även i fråga om den som genomgår sådan utbildning och avser att ägna sig åt sjömansyrket är det nu beskrivna problemet aktuellt.

Jag vill stryka under det som Sveriges redareförening har framhållit i sin skrivelse om de betydande förändringar det svenska fartygsbeståndet har genomgått under senare år. De flesta fartygen är moderna och erbjuder helt andra bostadsförhållanden än äldre fartyg. Enmanshytter förekommer i allmänhet och till varje hytt hör ofta ett separat hygienutrymme. Vidare har de tunga arbetsmomenten i stor utsträckning mekaniserats. Fartygsbeståndet har under senare tid tillförts ett stort antal passagerarfärjor, som går i närtrafik som regelbundet berör svensk hamn. Fartygens resor omfattar i allmänhet högst några dygn. På dessa fartyg tjänstgör ett stort antal befattningshavare inom ekonomiavdelningen. Många av dessa är kvinnor, t. ex. kallskänkor, serveringspersonal, ekonomibiträden, receptionister och butiksbiträden.

Vad jag nu har anfört utgör starka skäl för en uppmjukning av den nuvarande regeln att endast kvinna som har fyllt 18 år skall få sysselsättas i fartygsarbete. Jag förordar alltså att det införs en möjlighet att dispensera från detta ålderskrav. En förutsättning för dispens bör vara att arbetstagaren i fråga har yrkesutbildning för fartygsarbete eller har påbörjat sådan utbildning. Frågan om dispens bör prövas av sjöfartsverket.

Under remissbehandlingen har från några håll påpekats det lämpliga i att dispensgivande myndighet iakttar viss försiktighet vid val av framför allt fartområden där den som får dispens skall arbeta. Jag ansluter mig till detta och anser för egen del att dispens i första hand — innan frågan om ett generellt borttagande av det särskilda minimiålderskravet för kvinnor har utretts — bör få förekomma för arbete på fartyg i sådan närtrafik där fartyget regelbundet och med ganska täta mellanrum kommer till svensk hamn.

Jag förordar att den nya bestämmelsen träder i kraft den 1 januari 1976.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom kommunikationsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i sjömanslagen (1973: 282).

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen
att antaga förslaget till lag om ändring i sjömanslagen (1973: 282).

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.